

E Maskara, cakli, fejescörbe, szalonnázó, arató és a többiek

EGY HÁROMGENERÁCIÓS KÉSES-KÖSZÖRŰS
DINASZTIA TÖRTÉNETE

EGY KIS „KÉSTÖRTÉNET”

A kés már a legrégebbi időkben is nélkülözhetetlen eszköze volt az embereknek, ezért a készítése is messzire nyúlik vissza. Eredetileg a kovácsok csinálták, majd egyesek kimondottan a „gyártására” szakosodtak. Nyugat-Európában már az 1350-es évektől megkezdődött ez a folyamat, Magyarországon később, valamikor a török megszállás idején. A szakma történetéhez tartozik, hogy Szegeden már 1522-ben szerepelt a Köszörűs, mint családnév. Ebben az időben érkeztek a Magyar Királyságba a nyugatról, vallási okból elűldözött habánok¹, akiket magyarul újkeresztényeknek neveztek. A művészetük több száz évre meghatározta a magyar késkészítést. A mesterség megnevezése az 1600-as években „késtsináló, esetleg késtsináló lakatos” volt. A szakma jelentőségét nemcsak a luxus evőeszközök, hanem más kisiparok (faipar, húsipar, földművelés) vágóeszközeinek készítése is adta. Az ősi mesterség két jeles celldömölki képviselőjével, id. és ifj. Boznánszky Lászlóval beszélgettem.

KÉSES TÖRTÉNETEK (KÉSTÍPUSOK, KÉSNEVEK, KÉSKÉSZÍTÉS)

Hogyan lehet tematizálni, csoportosítani a késeket?

Funkció és minőség szerint. Funkció szerint vannak a nyitható és fixpengés kések. A fixpengések tovább bonthatók háztartási, ipari és vadászkésekre. A háztartási kések

Szakácskés

kategorizálása használhatóságuk szerint: hámozó, szeletelő, steak, asztali, kenyérvágó, szakácskés stb.

Az ipari késeknél gondolhatunk a csontozó- (hentesek), a bőrfejtéshez való, vagy a halhoz való filézőkésre. De sok egyéb szakmában is használnak speciális késeket (bőrösök, faiparban dolgozók). Minden munkafolyamathoz van egy jellegzetes „forma”, a vadászkések között például a zsigerelőkés.

Zsigerelőkés

A zsebkések vagy bicskák a praktikusabb tárolás érdekében összecukhatók. Itt is vannak különböző kategóriák. Régen nagyobb kultúrája volt a kétpengés késeknek, mert rengeteg ceruza volt és a kisebbik pengének a ceruzahegyezés volt a funkciója. Vagy alkalmas volt a szabóknál a cérnát felfejteni. De persze a zsebkésekben is vannak erősebb kések, és a vadászkésekben is vannak olyanok, melyek becsukhatók. Régen faluhelyen egy parasztember ki sem mozdult otthonról bicska nélkül, hozzátartozott a mindennapi élethez. A szakma áthagyományozásánál fontos szempont lehet, hogy a vágóeszközök sokszínűségét is megőrizzük.

ENNEK IS BÉCSBEN VAN A KÖSZÖRŰSEI!²

Régen a késes és köszörűs szakma együtt járt, kéz a kézben. Aki tudott kést készíteni, az tudott köszörülni is. A köszörülés 50-60%-át a borotvaköszörülés adta, akkor még száz emberből kilencvenöt borotvakéssel borotválkozott. Orvosi szikéket, ollókat is köszörültek. Ma már ritka, hogy egy késes köszörül is. A köszörűs szakma történetének felgöngyölítéséhez egészen Krisztus születése előtt 10 000-ig kellene visszamennünk, bár a szakma a réz és a bronz használatának elterjedésével nyert új értelmet. „Ezekből a puha fémekből készített vágóeszközök ugyanis gyorsan elvesztették az élüket, amit aztán bizonyos kövekhez való dörzsöléssel lehetett visszanyerni. Rájöttek persze arra is, hogy úgy is működik a dolog, ha a követ dörzsölik hozzá az élhez, arra viszont, hogy lábbal hajtható, korong alakú köszörűkövet használjanak még sokat kellett várni. A lábbal hajtás egyébként úgy a XIII. század elején kezd elterjedni Magyarországon a faze-

kaskorongoknál alkalmazva. Innen már csak egy ugrás a szíjas áttét kitalálása és a taligára applikált köszörü. Ami faluról falura tolva, de a piacok mellé telepedve is biztos megélhetést adott, különösen, ha kések előállításával is foglalkoztak mellette. Falun különösen a dísznóvágások idején volt nagy szükség a jól fogó késekre, ollót pedig különlegesen kiképzett éle miatt leginkább csak szakemberrel éleztettek. Ugyanígy a két világháború között már minden nagyobb háztartásban meglévő húsdarálók késeivel is csak a hivatásos köszörűsök dolgoztak. Ekkoriban kerül át a köszörűkő a taligáról az egyre elterjedtebb biciklire, aminek hátsó, pedállal hajtott kerekét egy kerettel felemelték, a köszörűs pedig a nyeregben ülve dolgozott a vázra rögzített, ugyancsak a pedállal meghajtott kövekkel.²³ Az 1929–1930-as években a borotvaköszörülés ára egy kiló liszt, a késköszörülésé két tojás volt. Önök is mindkét szakmát űzik.

A késes-köszörűs szakma rendkívül összetett. Egy ollót vagy egy húsdarálókést megköszörülni az még nekem is kihívást jelent – mondja ifj. Boznánszky László. Rendkívül jó kézügyességet és nagy gyakorlatot igényel. Viszont, ha professzionális késes és köszörűs szeretnék lenni, akkor tudnom kell ollót, metszőollót, hajvágógépbe való pengét élezni. A precíz köszörűs munkát édesapámtól igyekszem elsajátítani.

Visszatérve a késes szakmára: Önök kimondottan bicskákat készítenek, maskarát, caklit, fejesgörbét, szalonnázőt, aratót. De milyen vágóeszközöket is rejtenek ezek a „cifra” nevek?

A maskara bicska Dunántúlról származó forma. Mondhatjuk, hogy az egyik legnépszerűbb és országszerte elterjedt, mivel sokoldalúan használható és igen strapabíró. Szinte minden késes készíti, közkedvelt forma. A legegyszerűbb megjelenése talán a fejesgörbe bicskának van, széles fejrésszel és enyhén hajlított, görbe markolattal rendelkezik. A legkecsesebb, legelegánsabb hosszú, keskeny pengéjével a szalonnáző-bicska, amely kifejezetten étkezéshez, falatozáshoz ajánlott. Markáns vonalvezetésű, erős bicska a cakli. A kacor egy görbe kertészkes, amelyet szőlőmetszéshez, ágak levágásához használnak. Az oltó-szemző bicskával együtt munkaeszköznek számít. Ez utóbbinál a penge vége nem hegyes, hanem egyenes, ami a megvágott kéreg felnyitására szolgál.

A méret szerint vannak az egyes típusoknak fajtái. A maskarának van kicsi, közepes, nagyközép, kisközép és grósz (nagy) változata. Nálunk háromféle méretet lehet kapni.

A nevek a formát, a funkciót, vagy a „kitalálót” tükrözik. Természetesen az arató-bicska nem azért kapta a nevét, mert azzal arattak. Egy egyszerű, egyenes kis bicska. Vitték aratáskor madzagot elvágni, vagy délben azzal ettek. Bár nem dokumentált, de jellegzetessége, hogy egyszerűbben rakták össze, nem is forrasztották a paklikat⁴, csak szegelték, mivel a földeken való munka közben gyakran elvesztek. Ezért nem

Maskarák

Fejsgörbe és melós bicska

fektettek annyi munkát az összerakásába, nyilván olcsóbb is volt. A náder bicska Náder Ignác szegedi késesről kapta a nevét. Minden mester igyekszik a bicskakészítésbe egy kicsit belevinni a saját egyéniségét. A szakavatott szem ezeket az egyedi jegyeket azonnal észreveszi. Mi az édesapámmal egyforma kést készítünk, de a kidolgozottság sajátosságaival meg tudjuk különböztetni a munkadarabokat. Viszont teljesen egyedi sem lehet, túl sok eltérést nem lehet belevinni a kidolgozásba, mert akkor már az nem egy adott bicskaforma.

A BOZNAŃSZKY-MÁRKA

Tehát mindenki visz a késeibe valami egyediséget. Ezek szerint a saját „alkotást” márkajelzés nélkül is meg tudják különböztetni?

Általában már képről meg lehet mondani, hogy Boznánszky-késről van szó, és hogy a családból ki csinálta. A kések formája ugyanaz, de a technika más. Vannak nagyon árulkodó jegyek, például a márkajelzés, de egy kikopott bélyegző sem akadály: ha

nincs rajta logó, akkor is tudjuk, hogy Boznánszky-kés és hogy melyikünk készítette. Sőt, nagyjából a korát is meg lehet mondani a nyél anyagából, formájából, a legömbölyítésekéből. Azt, hogy ki csinálta a családból, apróságok alapján lehet eldönteni. Hétköznapi ember nem veszi észre, de mi azonnal látjuk.

A nyél végén lévő réz alkatrészbe, pakliba egy csíkot húzok, a fiam kettőt. Amikor az édesapám még élt, akkor egyet sem húztam, mert ő húzott bele egyet. Ezek a vonalak a pakliban szépen keretbe foglalják a bicskát. Egyéni sajátosság az is, hogy a vonalak milyen messze vannak a nyéltől – meséli id. Boznánszky László.

Dupla csíkok a pakliban

Egy csík a pakliban egy kb. 60 éves bicskán

Már a beszélgetés elejétől rendkívüli módon érezhető a szakma iránti tisztelet, szeretet és a generációk egymás iránti megbecsülése, a tudás átadásának fontossága. De hogyan is készül röviden egy kés? Avassuk be az olvasókat!

Nagyapám és apám régen maguk kovácsolták a pengéket és a rugókat. Kovácsolás után ezeket kilágyították, majd formára alakították, beütötték a márkajelet és a körömvájatot. Ezután előkészítették a pengéket, majd faszénben hőkezelték őket. A nyél lemezét (platináját) méretre vágták, kikalapálták, formálták, majd sablon mellett kireszelték. Ezután készítették a paklikat, amiket réz lemezből domborítottak (ólomba ütötték húzóvással). Ezt a paklit felforrasztották a platina végére. Ezután a nyelet, ami lehetett agancs, fa vagy szaru, felszegecselték a platinára, hozzápasszítva a paklihoz. Következő lépésként összeszerelték, összeszegecselték a bicskát, majd összecsiszolták, élezték, polírozták – meséli ifj. Boznánszky László.

Ma már könnyebb helyzetben vagyunk, mert nem kell kovácsolni az alapanyagokat, hanem táblásítva, kiváló minőségű acélokat tudunk vásárolni. További könnyebbség a régivel szemben, hogy nem sablon mellett reszeljük ki a formákat, hanem stancoljuk³ vagy lézerrel vágatjuk az alapanyagokat. A pakli domborítása is egyszerűbb, úgynevezett domborító-kivágó szerszámot használunk. Az összeszerelés folyamata nem változott a régi eljáráshoz képest. A csiszolásnál a szalagcsiszoló gépek jelentenek nagy segítséget. Az új eszközök ellenére én még a régi technikát alkalmazom, köszörűkövön köszörülök és filckorongon csiszolok.

Milyen alapanyagokat használnak a nyél elkészítéséhez?

A nyelek készülhetnek fából (hazai: dió, cseresznye, fekete dió, szilva és egzotikus fák: ében, grenadil, bubinga, vasfa), vagy agancsból, szarvból (szürkemarha és bivaly szarv, szarvasagancs). Ritkábban, de használunk fosszilis anyagokat is, mamutfogat vagy -agyart. A különleges alapanyagok Indiából kerülnek beszerzésre. Vannak olyan kemény fák, melyeket rendes fűrészsel nem is lehet vágni, csak vídia betétes fűrészsel. A mamutfoghoz gyémántvágó korong, speciális fúró kell. Mivel fosszilis anyag, olyan, mint a kő. Műgyantával van kiöntve, azzal van stabilizálva, hogy ne porladjon szét. Nagyon nehéz kifúrni, szegecselni.

A HÁROMGENERÁCIÓS BOZNÁNSZKY-DINASZTIA

A kések törtérijának, előállításának, fajtáinak megismerése után beszéljünk a Boznánszky-család történetéről. Kezdjük Boznánszky Lajossal (1866–1961), aki még nem a késes szakmát űzte, de élete rendkívül kalandos és még mindig tele van titkokkal. Ifj. Boznánszky László avat be a részletekbe.

BOZNÁNSZKY LAJOS (1866–1961)

Dédapám, Boznánszky Lajos Krakóban született. Korán árva lett, ezért Linz városába került a nővéréhez. Beszökött a királyi udvar lovardájába, felült egy lóra, amelyen különleges tehetséggel lovagolt. Felfigyeltek rá, pártfogásba vették. Elkerült a nyári lakba, Schönbrunba, télen pedig a budai várban szolgált. Ott is sikeresen vizsgázott. Kapott szép egyenruhát, majd a gödöllői kastélyba küldték és Erzsébet magyar királyné (Sissi)⁶ szolgálatába állították. Bejárta a világot a királyné lovászaként, majd miután a királyné fia meghalt, a bécsi udvarban szolgált pár évet. Ezt követően kicsit még hiányos a történet. Valószínűleg Egerváron dolgozott, majd a Batthyányakhoz került Körmendre. Lovászaként dolgozott egész életében. Első felesége Keller Mária volt. Három gyermekük született: Vilmos, Lajos, László. Második feleségével, Molnár Matilddal négy gyermeket neveltek: Mária, Janka, Ferenc (kis korában meghalt) és a nagypapám, Boznánszky Ferenc.

Ehhez az időszakhoz egy kis adalék, hogy nemrég kaptunk egy másolatot a Gazdasági Lapok 1874-es évfolyamából. Van benne egy hirdetés, amelyben Kwizda Ferencz állatgyógyászati termékeinek hatásosságára hívják fel a figyelmet, amelyet egy Boznansky nevezetű ember is alátámaszt. Wielopolski őrgrofnak főlovászaként, a Pinczow melletti Chrobicze-ből fogalmazza meg pozitív véleményét. Valószínűleg az egyik ősünkről van szó, de ennek bizonyításához még további kutatások szükségesek.⁷

Boznánszky Lajos gyermekei közül Máriának is lett egy Mária nevezetű lánya (Wlasisch Mária), aki Pestre került. A dédpapa öreg korában náluk élt Rákoscsabán. Egy nagyon szép, kúriaszzerű épületben laktak a település szélén. A dédapám Újpalotán lett eltemetve. Mária már meghalt, de a férje, Jenő bácsi még él, 81 éves. Nála van

a dédapa útlevele tele beírással, ami igazolja, hogy beutazta az egész világot. Birto-
kában van egy fotó is, amelyen Boznánszky Lajos Ferenc Józseffel⁸ lovagol ki.

Édesapámtól tudom, hogy amikor gyermekkorában Rákoscsabán nyaralt, a dédapám
sokszor mesélte, hogy lovagolt Sissi királynénál. Mindig szájtátva hallgatták, de azt
gondolták, ez csak amolyan legenda, kitalált dolog. Most meg a levéltári és családi
anyagok alapján kiderült, hogy minden szava igaz volt. Ezt bizonyítják a család tu-
lajdonában lévő apró tárgyak is. Nálunk van egy régi ékszerdoboz Ferenc József arc-
képével, de a család többi tagjánál is vannak kisebb emlékek a dédapám hagyatékából
(kalamáris, nyakkendő). Az anyai ágról nem sokat tudunk. Boznánszky Lajos fe-
lesége, Molnár Matild a türjei molnár lánya volt, jómódú családból származott. Mos-
tani tudásunk szerint a családonkon kívül nincs másik Boznánszky-dinasztia
az országban.

*Egy cikkben olvastam⁹, hogy a család első késes kisiparosa, Boznánszky Ferenc 1957-ben
alapította Celldömölkön késes- és köszörűműhelyét.*

BOZNÁNSZKY FERENC (1924–1997)

Nagyapám 1924. szeptember 15-
én született Körmenten. 1957-ben
került Celldömölkre nős ember-
ként, három gyerekkel, ahol meg-
alapította műhelyét, ami ma is
az eredeti helyén áll, apám ott dol-
gozik. Celldömölk 20 km-es körze-
tében mindenki tudja, hol van
az üzlet.

*Ki segítette a szakma elsajátításánál
és milyen rokonsági kapcsolat van
Önök és a körmenti Belencsák késes
familia között?*

Nagyapám a sógorától, Belencsák
Bélától tanulta meg a szakmát. (Be-
lencsák Béla felesége, Boznánszky
Janka a papa édestestvére volt.)
A körmenti Belencsák család is
már generációk óta a késes szakmá-
ban dolgozik, családi és szakmai
kapcsolatot ápolunk velük.

ID. BOZNÁNSZKY LÁSZLÓ (1953–)

Hogyan indult a második késes családtag, az Ön pályája? – kérdezem immár id. Boznánszky Lászlót.

Az ipariskolával kezdődött a pályafutásom. Hetente két nap jártam iskolába, három nap pedig műhelyben dolgoztam, gyakorlaton voltam. A legalapvetőbb munkafolyamatokkal kezdtem és úgy kaptam egyre bonyolultabb feladatokat. Mint ma a duális képzés. 1969–1973-ig inas voltam apám mellett, majd miután végeztem, még egy évig nála dolgoztam. (Akkor az inas felszabadulása után egy évig adómentesen dolgozhatott a mestere mellett.) A heti norma inaskoromban 70 darab kés volt. Véleményem szerint a kézműves szakmáknál fontos lenne, hogy a régi módszereket, eszközöket is átadjuk, megtanítsuk a jövő generációjának.

1973–1975-ig katona voltam. 1975-ben egy helyi vállalatnál helyezkedtem el TMK lakatosnak. Tapasztalatot szereztem a fémipari gépek, eszközök használatából. 1981-ben lettem kisiparos Celldömölk Alsóságán. Az apósom szülői házában kezdtem. 1989-ben Kőszegen nyitottam saját üzletet, a Gesztenyés étterem mellett. Szépen beindult a vállalkozás, már elég nagy készletem is volt. Úgy terveztük, hogy oda költözünk a családdal, de sajnos az egészségem megromlott. Súlyos szembetegség (glaukoma) miatt a bal szememre elvesztettem a látásomat és hamarosan a másik is beteg lett, így egy ideig a feleségem „vezette” az üzletet: a megrendeléseket átvette Kőszegen, majd az elkészült termékeket visszavitte. De egyre kevesebbet tudtam dolgozni és a készleteink is elfogytak. Egy darabig kereskedelemmel foglalkoztunk, mezőgazdasági boltot nyitottunk Ságón. Az ipart meghagytam, viszonteladóknak készítettem bicskákat a háznál. Édesapám halála után vettem át a műhelyt.¹⁰

Ha jól tudom, akkor kulcsmásolással is foglalkozik és azt is olvastam, hogy az első unoka születésénél megfogadta, hogy minden évben készít neki bicskát.

Így van. Kulcsmásolással, bicskák értékesítésével és javításával foglalkozok. A legnagyobb unokám első születésnapjára csináltam egy bicskát valódi gyöngyházból. A szegecselés olyan volt, mint a tojáspatkolás. A gyöngyházat is nagyon nehezem sikerült beszereznem, egy gombkészítő segített ki végül. Amikor csiga lett a jele az óvodában, akkor olyan kést csináltam neki, ahol tengeri csiga volt a nyél, de kapott olyat is, aminek vaddisznóagyarból készült a nyele.

Manapság is él még ez a családi hagyomány?

Már hat unokám van, így ez most már elég nagy feladat lenne. A legidősebb hatéves koráig egyedüli unoka volt, ő még kapott minden évben.

IFJ. BOZNÁNSZKY LÁSZLÓ (1980–)

A beszélgetést ifj. Boznánszky Lászlóval folytatjuk, aki a zalaegerszegi népművészeti egyesület tagja és bár a családi tradíciót folytatta, de a „hétköznapi” kések helyett már iparművészeti termékeket készít megrendelésre. Hogyan lett Önből késes?

Nem volt kijelölve számomra az út. Szüleim talán azt szerették volna, ha tanulok és könnyebb munkával keresem a kenyerem. Apám jól ismeri ennek a szakmának az árnyoldalát is. (Piszkos, koszos, fárasztó munka). Emlékszem rá, hogy a szülői háznál a teraszon, egy kiállítási tablón horgászdramillal voltak rögzítve bicskák. Egy kismaskara kést annyira nézegettem... Mikor végül megkaptam, úgy örültem, hogy egész nap csak vagdostam vele. Hatéves voltam akkor. Talán ez indított el a pályán.

Nyolcadik osztályos koromban, pályaválasztáskor nem volt kérdés számomra, hogy késes szeretnék lenni. Mivel akkor már ennek a szakmának nem volt formális oktatása, az apám azt javasolta, tanuljak mechanikai műszerésznek, hogy a fémipari ala-

A három késes Boznánszky

pokat el tudjam sajátítani (anyagismeret, szakrajz, mechanika, mérések). Szombathelyen a 411. sz. Ipari Szakmunkásképző Iskolában (Vas Megyei Szakképzési Centrum Puskás Tivadar Szakképző Iskola és Kollégium) szereztem érettségim. Ezután egy évig a Dunaiújvárosi Főiskolára jártam, de abbahagytam és elhelyezkedtem egy helyi elektronikai termékeket gyártó cégnél. Logisztikai területen dolgoztam két-három évet. Ezután üzletkötőként tevékenykedtem az élelmiszeriparban. Majd jött a nagy ötlet: nemzetközi kamionsofőrként helyezkedtem el hazai, később osztrák cégeknél 2015-ig. Ekkorra sikerült elérnem azt az anyagi biztonságot, amivel már bele mertem vágni a nagy álmomba, hogy késes vállalkozó legyek. 2016 januárjában alapítottam meg saját műhelyemet. Mikor kezdtem, még úgy dolgoztam, hogy hétfőtől péntekig késeket készítettem, javítottam, szombaton elmentem a balatonfüredi vásárra, vásárnap meg a káptalantóti piacra. 3 ezer és 10 ezer forint közötti késeket árultam. A weboldalam és a Facebook-oldalaim már megvoltak és egyre több megrendelés érkezett, így a vásárookra járás később elmaradt. (Már nem volt annyi készletem, amit vásárra

tudtam volna vinni.) Folyamatosan törekedtem a minél precízebb, igényesebb munkára, kivitelezésre, amelynek eredményeképpen 2018-ban megkaptam a Népi Iparművész címet.

OKTATÁS, SZAKMAI ÉRDEKKÉPVISELET

Választása tehát egy ritka kismesterségre esett. Amikor elindult ezen a pályán kitől, kiktől lehetett a szakmát elsajátítani? Ma, hogy lehet valakiből képes, mit kell/lehet hozzá elvégezni?

Sajnos, ma már nem oktatják formálisan a késes-köszörűs szakmát, és 2012. szeptember 1-től már nem indult késes, köszörűs, kulcsmásoló OKJ-s képzés sem. Ha valakinek szerencséje van, beleszületik. Van sok amatőr, autodidakta módon tanuló, de azért a különbség meglátszik a tanult és a hobbi késesek között. Jó lenne elérni, hogy a szakképzés újrainduljon.

Előbb a KIOSZ (Kisiparosok Országos Szövetsége), utána az ipartestület, majd a kamara végezte az érdekképviseletet. Úgy lehetett valaki iparos, ha beállt a KIOSZ-ba és megkapta a vállalkozói engedélyt. Segítettek az adózásban, a könyvelésben, az adminisztrációban. Volt egy anyagbeszerzési csoport is, ahova le kellett adni a megrendeléseket, ezeket országosan összegyűjtötték és beszerezték. A különböző szakmáknak voltak rendezvényei, kiállításai, amelyek segítettek a társas kapcsolatok kiépítését is. Most is szervez a kamara előadásokat, de elsősorban ezek nem a mikro-vállalkozásoknak szólnak. Jó lenne, ha újra oktatnák a késes szakmát, ha lenne mód mesterképzésre, a mestervizsga megszerzésére, hiszen már alig vannak „régimotorosok”, akik átadhatják a tudásukat. A mesterek tudnának vizsgáztatni és ezzel lehetne a szakma renoméját is fenntartani, hiszen ez egyfajta minősítést jelentene és fiatalokat is a szakmához lehetne „csábítani”. Nagyon fontos lenne, hiszen „kihalóban” lévő kismesterségről beszélünk.

Hányan űzik Magyarországon a késes szakmát?

Magyarországon sok profi késkészítő van. Megközelítőleg húszan vannak, akik ebből élnek és még harmincan, negyvenen, akik a munka mellett, hobbiból csinálják, de keresnek vele pénzt is.

Mennyire ismerik egymást a szakma képviselői?

A régi késesek jól ismerik egymást. Jómagam baráti kapcsolatban vagyok jónéhány késes családdal, de van, akikkel csak vásárokon találkozok. A mélységes tisztelet szinte tapintható a találkozásainkkor: Nagy, Szabadi, Révész, Dinnyés, Belencsák, Polyák,

Flaschner, Madaras. A családok még az anyagbeszerzésben is segítik egymást. Ezek a kapcsolatok fognak minket előbbre vinni.

HAGYOMÁNYŐRZÉS

Egy Önről szóló újságcikket¹¹ elolvasva egyértelmű, hogy a családi történet és a késes szakma történetének megismerése nagyon fontos az Ön számára. Ezt igazolja, hogy szisztematikusan gyűjti a nagypapa késeit, de azt is olvastam, hogy minden magyarországi késkészítőtől is szeretne beszerezni egy-egy darabot és bemutatótermet kialakítani. Hol tart a gyűjtemény kialakítása? Fontos-e a régi darabok őrzése és hány darabos jelenleg a nagypapa gyűjteménye?

Amikor elkezdtem kutatni a család történetét, akkor kezdtem el felvásárolni a nagypapa késeit. Ha apuhoz visznek régi bicskát köszörülni, amit a nagypapa készített, rögtön ajánlatot teszünk. Eddig 30-40 darab van belőlük. A műhelyemben őrzöm őket.

1959-ben készült „úri bicska”

1960-ban készült szalonnázó bicska

Van néhány bicska, ami egészen jó állapotban van, a legrégebbi 1959-ben készült. Más készítőktől apránként gyűlnek a kések. Az a tervem, hogy pár éven belül kialakítok egy bemutatótermet, ahol meg lehet ismerkedni a család történetével, a saját és más készítők termékeivel. Nagyon fontos számomra a régi darabok őrzése, hosszú ideig tudom forgatni a kezemben nagyapám munkáit, miközben felidézem az emléket. Néha egészen elérzékenyülök.

Milyen műhelyi adottságokkal kell rendelkezni annak, aki ezt a mesterséget ilyen magas szinten szeretné űzni és mit lehet tudni a régi műhely (épület) történetéről?

A magas szintű minőség nem a műhelytől függ, hanem leginkább a mestertől, de minél több gép van, természetesen annál könnyebben lehet szép munkát végezni. Nagyapám műhelyében volt egy úgynevezett transzmissziós tengely, amiről lapos bőr szíjjal volt meghajtva az úgynevezett spindli¹². Volt egy fúrógépe és egy körfűrész, amit szintén ez a tengely hajtott. Apám ékszj meghajtású, erősebb gépeket használt. Jómagam már szalagcsiszolóval, lézergéppel dolgozom és alkalmazom a digitális technikát is. Nagyapám kovácsolta, majd sablon mellett reszelte ki az alkatrészeket. (Ezt diákként csináltam mellette). Apám már stancolta¹³ az alkatrészeket, nagyobb volt az anyagválasztéka. Jómagam használok a stancolási technikát, de már van saját lézergépem amit a díszítésekhez, gravírozáshoz használok. A szalagcsiszolók nagyon hatékonyak, régi kovácsstűz helyett pedig ma már elektromos kemencével végzem a hőkezelést. Viszont a régi technikákat is ismerem: ha nekem azt mondják, hogy nem lesz többet villany a háznál, akkor ugyanúgy meg tudok csinálni mindent. Reszelóm, üllöm, kalapácsom van. A technikai fejlődés megkönnyítette a munkafolyamatokat, de mindent megtanultunk kézzel is megcsinálni.

A régi műhely 12 m²-es. Az édesapám dolgozik ott. A régi berendezés már nincs meg, csak néhány eszközt őrzünk a nagyapámtól (fogó, satupad, kalapács). Nekem önálló műhelyem van, amit a nagybátyám, édesapám bátyja, Boznánski Ferenc segítségével alapítottam.

MEGRENDELÉSEK

Mennyi ideig tart egy-egy munkadarab elkészítése?

Erre a kérdésre pontos választ nem tudok adni, mivel egy darab bicskát soha nem készítek. Az elkészülési idő függ az alapanyagoktól, a díszítettségtől és az „ihletettségtől” is. Havi 2-3 tucat (30-40 darab) készül átlagosan, de ez sok mindentől függ.

Bár a megrendelések a műhelyben készülnek, de úgy tudom köszörülést, javítást már csak az édesapja vállal. Sőt. Öntől késeket csak a weboldalán keresztül lehet rendelni.

Csak webshopon keresztül állok kapcsolatban a vevőimmel. Van egy 16 ezer fős zárt csoportom a Facebookon és egy 4-5 ezres nyilvános oldalam. Két-három hónapnyi munkám van előre folyamatosan. Mindig figyelnem kell nemcsak arra, hogy nagyon cizellált darabokat készítssek, hanem megfelelő bevételt is termeljek, hiszen ebből élünk. Minél bonyolultabb egy kés, annál több a hibalehetőség. Olyankor előfordul, hogy az embernek újra kell kezdenie, hiszen hibás terméket nem adok ki a kezemből. Ezen is múlik, hogy mennyi termék készül el egy hónapban.

Milyen árkategóriák vannak Önnél?

15 ezertől 250 ezerig. Ez utóbbi már a damaszt pengéből is a legextrább, a legjobb minőségű anyag, melyhez cizellált kidolgozás társul. Az elkészült bicska pedig kap egy szettet is, egy díszdobozt. Ezek már kézi véséssel készülnek, ez már prémium kategória.¹⁴

Hogyan változott a vásárlói kör az idők folyamán? Kik keresik napjainkban a Boznánszky-késeket? Hogyan lehet beszerezni őket, hol lehet reklámozni a termékeket? Van-e speciálisan késes fesztiválok, események az országban vagy külföldön?

A vásárlói kör annyiban változott, hogy régen a bicskát használati tárgyként vették az emberek, nem volt annyira lényeges a nagyon precíz kidolgozás. Nagypám és apám idejét jórészt kitétték a javítások, ollók, kések, metszőollók élezése. Más szakmák képviselői (szabó, kárpitos stb.) a késesektől szereztek be vágóeszközeiket. Ma már inkább a szép, cizellált kidolgozás, az extra minőségű alapanyag a mérvadó. Apám műhelyében lehet javíttatni a mai napig, és mindig van pár eladó bicskája is. Nekem csak az interneten van boltom. A weboldalamon és a közösségi médiában reklámozok, értékesítek. Már a név is hoz megrendelést. Érdekesség, hogy egyre több hölgyvásárlóm van, aki a párjának, fiának vásárol bicskát.

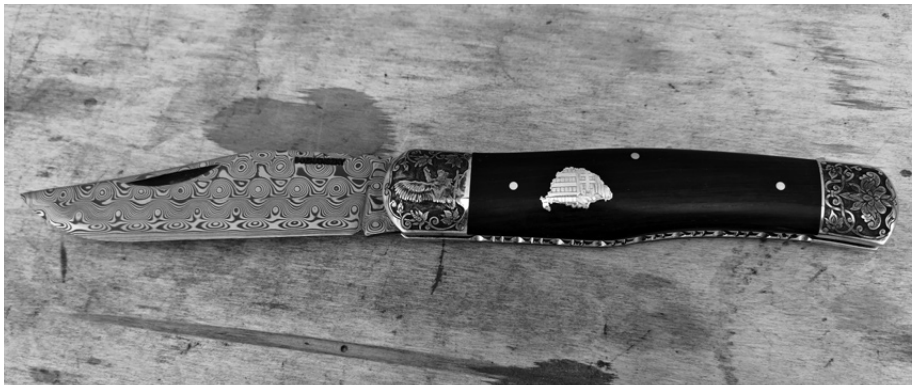
Vannak országos rendezvények, késes fesztiválok. Június utolsó hétvégéjén van minden évben a Tüzzel-Vassal Fesztivál¹⁵ Székesfehérváron a helyi népművészeti egyesület jóvoltából, illetve szeptember végén szokott lenni hagyományosan a Nemzetközi Késkiállítás és Vásár. Egy évben két vásáron veszek részt. 60-80 darab terméket viszek egy ilyen fesztiválra, amelyeket a megrendelések mellett kell elkészítenem.

Melyik volt a „kedvenc” megrendelés? Milyen esetleg extra kérés érkezett Önhöz?

Vannak, voltak egyedi megrendelések. Készítettem egy medve berakásos bicskát, amiből nem készítek többet. Trianon 100. évfordulójára is készítettem egy bicskát, ami különlegesnek mondható.

Medve berakásos bicska

„Trianon” bicska

Személyre szóló késeket is készítek, kérésre belevésem a megrendelő monogramját, születési dátumát. Kovács István Kokónak¹⁶ is készítettem kést, aminek a nyelébe az van beírva, hogy Kokó, de Mező Misi¹⁷ is volt már megrendelőm. Nemrég Sopronba került egy kismaskara, azt Kolumbiába fogják postázni. Személyes kapcsolatok révén már került Boznánszky-kés Mongóliába, Kínába. Magyar kézműves terméket szeretnének ajándékba, azért keresnek meg. Amerikába nagyon sok kerül, mert ott rokoni kapcsolatunk van.

CÍMEK, ZSŰRIZTETÉS, A SZAKMA TOVÁBBADÁSA, JÖVŐBENI TERVEK

2018-ban lettem Népi Iparművész. Ehhez 35 teljesen különböző kést kellett lezsűriztetnem 3 év alatt. Pár darabot be kellett küldenem a Hagyományok Házába is, ahol még egy bizottság értékelt. Ezekből bírálták el, melyik lehet mesterdarab, vagy mives termék. Zsűriztetni egy darabot is lehet, de a Népi Iparművész címhez 35 különböző darab kell. Édesapámnak 5 vagy 6 darab van lezsűrizve.

A cím a presztízsemet növeli, hiszen a Népi Iparművész titulust odaírhatom a nevem mellé. 2018-ban funkcionális zsebkés kategória díjazottja lettem a Tűzzel-Vassal Fesztiválon, 2016-ban a zsűri különdíját kaptam.

Lesz a gyerekek közül, aki tovább viszi a családi örökséget?

Két fiam és egy kislányom van. A nagyobb fiam, Benedek nagyon büszkén állítja, hogy késes lesz. Szívesen jön a műhelybe. Most kilencéves. Ahogy a szalagcsiszolón megtámasztom a kezemet, ugyanazt a mozdulatot látom nála is. A nyáron el fogja készíteni az első „önálló” munkáját, hogy meglegyen az első sikerélménye. Gyermekkoromban állandóan azt figyeltem, ahogy az édesapám dolgozik, de az én műhelyem nem a háznál van. Viszont már használja a szaknyelvet, ismeri a késfajtákat. Remélhetőleg majd átveszi az üzletet és biztos megélhetést fog jelenteni neki.

Itt újra csatlakozik hozzánk id. Boznánszky László egy történettel.

Tavaly kórházba kerültem a szemmemmel és az unokám látogatásakor büszkén mesélte velem egy szobában lévőnek, hogy ő késes lesz. Amikor kiment, a szobátársam, Gyula bácsi azt mondta: „Nem akarom lebecsülni a szakmátokat, de ez a gyerek olyan okos, ne késest csináljatok belőle.”

*Ifj. Boznánszky László fiával,
Boznánszky Benedekkel*

Mik a jövőbeni tervei? – kérdezem újra ifj. Boznánszky Lászlót.

Szeretném zsűriztetni a késeimet a Hagyományok Háza által és szeretnék egy saját, 50 m²-es műhelyt a családi háznál. A városközpontban lévő műhelyemet is megtartanám, apukámnál pedig meg szeretném tanulni az élezést, köszörülést profi módon. A mestervizsga is tervben van.

Sok régi szakma mára már kihalt. A késes szakma viszont fennmaradt és saját meglátásom szerint mintha erősödne is. Így van-e és ha igen, akkor ez Önök szerint minek köszönhető?

Aki a kézműves termékeket kedveli, az már a vásárlással is ad egy megbecsülést a szakmának. Úgy látjuk, hogy manapság nagyon komoly megbecsülése van a kézművesiparnak vásárlói és fogyasztói szinten is.

(Szalainé Bodor Edit)

JEGYZETEK

- 1 Újkeresztények, anabaptisták, habánok kifejezés magyarázata. Elektronikus forrás: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/u-74009/ujkeresztények-anabaptistak-habanok-74029/>
- 2 Jelentése: életlen. A vándorköszörűs, aki utoljára élezte, már Bécsnél jár.
- 3 A köszörűs. Elektronikus forrás: <http://forumhungaricum.hu/kulturkincs/a-koszorus/>
- 4 Jelentése: A nyél elején és legtöbbször a végén is elhelyezkedő réz alkatrész.
- 5 Jelentése: alakot présgéppel kivág (papírból, lemezből).
- 6 Erzsébet magyar királyné (München, Bajor Királyság, 1837. december 24. – Genf, Svájc, 1898. szeptember 10.) a Wittelsbach-házból származó bajor hercegnő, I. Ferenc József császár és királlyal kötött házassága révén osztrák császárné 1854-től 1898-as haláláig. A köznyelvben gyakran említik Sisi vagy Sisi ragadványnevén.
- 7 A lovak. In: Gazdasági Lapok, 1874. dec. 27., 753. o.
- 8 I. Ferenc József (Bécs, 1830. augusztus 18. – Bécs, 1916. november 21.) osztrák császár, magyar és cseh király, az Osztrák–Magyar Monarchia első uralkodója (1867–1916).
- 9 Apa és fiú fél évszázada. In: Új Kemenesalja, 2007. okt. 26., 6. o.
- 10 A Boznánszky-műhely marad az, ami... In: Új Kemenesalja, 1997. dec. 18., 7. o.
- 11 A celldömölki késesdinasztia. In: Vas Népe, 2019. márc. 12., 9. o.
- 12 Ezen fog a köszörű vagy a polír korong.
- 13 Jelentése: alakot présgéppel kivág (papírból, lemezből).
- 14 Ifj. Boznánszky László weboldala. Elektronikus forrás: www.boznanszkykes.hu
- 15 Tüzzel-vassal fesztivál 2017. Ahogyan mi láttuk! Elektronikus forrás: <https://www.magyarakesek.hu/hirek/tuzzel-vassal-fesztival-2017-ahogyan-mi-lattuk>
- 16 Kovács István, ismert becenevén Kokó (Budapest, 1970. augusztus 17.) olimpiai, világ- és Európa-bajnok magyar ökölvívó.
- 17 Mező Mihály (Gyula, 1978. augusztus 1.) magyar énekes-gitáros zenész, többek között a Magna Cum Laude énekes.